

СУМСЬКІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції*

Суми 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
СУМСЬКЕ МІСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН
«ФОНД ПІДТРИМКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ «АЛГОНІКА»

СУМСЬКІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

***Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції***

Суми 2020

УДК 908(477.52)
С89

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 14 від 30 листопада 2020 року)*

Рецензенти:

- Дегтярьов С. І.**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Сумського державного університету
- Будянський Д. В.**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ОТМ, музикознавства та культурології Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
- Єфремова Г. Л.**, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Редакційна колегія:

- Кудінов Д. В.**, Кудінов Д. В. професор кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор історичних наук, доцент (відповідальний редактор)
- Клочко О. М.**, викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук
- Михайліченко М. А.**, старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету, кандидат історичних наук
- Оліцький В. О.**, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат історичних наук
- Сидоренко Н. В.**, викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук

С89 Сумські історико-краєзнавчі студії. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Суми, 5 листопада 2020 р.) / Редкол.: Д. В. Кудінов (відповідальний редактор), О. М. Клочко, М. А. Михайліченко, В. О. Оліцький, Н. В. Сидоренко. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. – 409 с.

ISBN 978-617-7487-72-1

Збірник містить тези, статті та доповіді учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сумські історико-краєзнавчі студії». Розрахований на викладачів вищих та середніх навчальних закладів, науковців, аспірантів, студентів, учнів, краєзнавців, усіх тих, хто цікавиться історією України.

УДК 908(477.52)

ISBN 978-617-7487-72-1

© Колектив авторів, 2020
© ФОП Цьома С.П., 2020

ЗМІСТ

ДОПОВІДІ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ

Коноз Наталія Володимирівна

СИСТЕМА ПЕРСОНАЖІВ СЛОБОЖАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
КАЗКИ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ..... 9

Дегтярьов Сергій Іванович

Михайліченко Микола Анатолійович

ДО ПИТАННЯ ПРО НАБУТТЯ ПРАВ РОСІЙСЬКОГО ДВОРЯНСТВА
КОЗАЦЬКОЮ СТАРШИНОЮ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ..... 14

Демченко Тамара Павлівна

Іваницька Світлана Григорівна

СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ У КОНТЕКСТІ ДОБИ: ПОШУК
ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ БІОГРАФІЇ 18

Москалюк Микола Миколайович

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД..... 26

Цибка Веніамін Іванович

ЖУРНАЛИ СУМСЬКИХ ПОВІТОВИХ ЗЕМСЬКИХ ЗБОРІВ
ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 34

Чурочкін Олександр Анатолійович

УСПЕНСКАЯ ЦЕРКОВЬ В СЕЛЕ ВОЩИНИНО..... 40

Милько Володимир Іванович

ЗЕМСЬКА ОСВІТА СУМСЬКОГО ПОВІТУ У КОНТЕКСТІ
РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
(ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.)..... 44

Магась В'ячеслав Олегович

ІНЖЕНЕР Ф. О. КОНДРАТЬЄВ ТА СТВОРЕННЯ НИМ
СОЮЗУ РОБІТНИКІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ СВОЇХ ПРАВ
У ХАРКОВІ (1905–1907 рр.) 52

Лук'яненко Олександр Вікторович

ВИБІР ОСВІТЯНСЬКОЇ СТЕЗІ МОЛОДДЮ ПОВОЄННОЇ
СУМЩИНИ..... 57

СЕКЦІЯ 1 ІСТОРІОГРАФІЧНІ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Житков Олександр Анатолійович

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ НА ЗІНОВ'ЄВЩИНІ:
ОГЛЯД КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 62

Сусоров Віктор Дмитрович

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ПРО
РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ХЕРСОНЩИНИ (1917–1940 рр.)..... 68

Воротняк Іван Дмитрович

Воротняк Каріна Іванівна

НАРОДОЗНАВЧІ СТУДІЇ РАЙМУНДА ФРІДРІХА КАЙНДЛЯ
В ОЦІНЦІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ-СУЧАСНИКІВ 77

Бондар Ірина Олександрівна

ТРАДИЦІЇ ІКОНОПІСУ СУМЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. 87

Векленко Віктор Олексійович

Маріна Зоя Павлівна

Ромашко Олександра Володимирівні

ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ СТАВРОГРАФІЧНИХ ЗНАХІДОК
З ТЕРИТОРІЇ СЛОБОЖАНЩИНИ 93

Сердюк Людмила Миколаївна

КОРОСТИШІВСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ ІМЕНІ І. Я. ФРАНКА: ІСТОРІЧНІ НОТАТКИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ..... 107

Берест Юрій Михайлович

ІСТОРІЧНА РОЗВІДКА ПРО ОХТИРСЬКУ ТЮТЮНОВУ
МАНУФАКТУРУ (З НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В. Ф. ВОЛІСА)..... 113

Шеденко Ніна Володимирівна

Шеденко Олексій Миколайович

ПРОЄКТ «АРТ-ПАМ'ЯТКИ ЛИПОВОДОЛИНЩИНИ» ЯК ЧАСТИНА
ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІДНОГО КРАЮ..... 123

Сорокін Андрій Анатолійович

ІНФОРМАЦІЯ СУМСЬКОГО ОБКОМУ КПУ ВІД 14 БЕРЕЗНЯ
1990 р. «ПРО ПІДСУМКИ ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР І МІСЦЕВИХ РАД НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
СУМСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ ВИБОРІВ 1990 РОКУ 128

Малиш Ольга Миколаївна	
ВОЛОДИМИР СОСЮРА І СУМИ У ПУБЛІКАЦІЯХ НАУКОВЦІВ, КРАЄЗНАВЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ.....	135
СЕКЦІЯ 2 БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	
Залєток Наталія Валеріївна	
Гуржій Олександр Іванович	
БРИТАНСЬКА АРМІЯ, ЖІНКИ І ВІНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ: ДО БІОГРАФІЇ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА	142
Михайліченко Микола Анатолійович	
ІСТОРІЯ КАДЕТА ЗІ СТАРОЇ СВІТЛИНИ (НАЧЕРКИ БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА ПЕТРОВИЧА)	148
Ніколайчук Дмитрій Олександрович	
КИЇВСЬКИЙ ГУБЕРНСЬКИЙ ЛІКАРСЬКИЙ ІНСПЕКТОР ІВАН ЯКОВЛЕВИЧ МОГИЛЯНСЬКИЙ-РУСОБТОВСЬКИЙ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ	151
Бровко Альона Григорівна	
КОШОВИЙ ОТАМАН ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ ПЕТРО КАЛНИШЕВСЬКИЙ: ДОВГИЙ ШЛЯХ ДО ВИЗНАННЯ	154
Донік Олександр Миколайович	
ПАРИЗЬКИЙ ПРОТЕСТ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА 1878 р. ПРОТИ ЗАБОРОНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	160
Грінченко Віктор Григорович	
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ БІОГРАФІЇ ТА ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ЧИГИРИНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ).....	167
Полянська Галина Миколаївна	
ТАЛАНТ ЗЕМЛІ ПОЛТАВСЬКОЇ.....	174
Євдокимчик Людмила Миколаївна	
ЧЕХОВСКОЕ ОКРУЖЕНИЕ НА ЛУКЕ – В. Ф. ТИМОФЕЕВ	178
Капустіна Ірина Михайлівна	
НЕВТОМНИЙ ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ СТАРОВИНИ	183
Паньків Богдан Ігорович	
ПЕТРО СОВ'ЯК – КРАЄЗНАВЕЦЬ ДРОГОБИЧЧИНИ	187
Бордун Зоя Валентинівна	
ПЕТРО БОЛБОЧАН ТА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ЗМАГАННЯ НА ОХТИРЩИНІ У БЕРЕЗНІ-КВІТНІ 1918 РОКУ	194

СЕКЦІЯ 3 АРХЕОЛОГІЯ СУМЩИНИ

Осадчий Євген Миколайович

СМОЛДИНСЬКЕ ГОРОДИЩЕ НА СЕЙМІ..... 200

Гапченко Євгеній Анатолійович

ПАМ'ЯТКИ СКІФСЬКОЇ ДОБИ НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ..... 204

СЕКЦІЯ 4 ІСТОРІЯ ОСВІТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мірошниченко Надія Олександрівна

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ НА СУМЩИНІ
(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.) 209

Драновська Світлана Вікторівна

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ
ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ КЗСОІППО)..... 214

Сидоренко Наталія Володимирівна

ЄВРЕЙСЬКІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ М. ГЛУХОВА У 1920-Х РОКАХ 218

Клочко Оксана Миколаївна

РЕЛІГІЙНА ТА СВІТСЬКА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ
У ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ
XX СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЙ СУМЩИНИ).... 222

Абаровський Іван Кирилович

НАРОДНА ОСВІТА НА НЕДРИГАЙЛІВщині ДО 1917 РОКУ 229

Слюсарева Євгенія Олексіївна

УЧНІВСЬКИЙ КОНТИНГЕНТ ЗАЛІЗНИЧНИХ УЧИЛИЩ
СУМЩИНИ В ПЕРІОД ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ (1943–1950 рр.).. 246

СЕКЦІЯ 5 ІСТОРІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СУМЩИНИ

Бірьова Ольга Юріївна

ЗАСЕЛЕННЯ СЛОБОЖАНщини ТА ЗАСНУВАННЯ
МІСТА СУМИ 250

Іванова Віра Олексіївна

ДО ІСТОРІЇ БЕЛЬГІЙСЬКОГО АКЦІОНЕРНОГО
ТОВАРИСТВА «СУМСЬКІ МАШИНОБУДІВНІ МАЙСТЕРНІ» 255

Кудінов Дмитро Валерійович

ДІЯЛЬНІСТЬ СУМСЬКОГО МАЛОРОСІЙСЬКОГО ГУРТКА
ЛЮБИТЕЛІВ ДРАМАТИЧНОГО ТА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВ,
1909–1914 рр. 259

Пластун Олег Вікторович ЕКСКУРС У НІМЕЦЬКУ ОКУПАЦІЮ ПРОВІНЦІЙНОГО МІСТА СУМЩИНИ В 1941–1943 рр.	267
Чепелєв Олександр Олександрович НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРІЯ, ХРОНОЛОГІЯ, СПОГАДИ	272
Калашник Тетяна Олексіївна МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ СЕЛА ПІЩАНЕ.....	276
Валюх Сергій Михайлович Валюх Тетяна Миколаївна ДУХОВНІ СВЯТИНІ РОМЕНЩИНИ	284
Батраченко Богдан Анатолійович ЛІТОПИС ЖИТТЯ СЕЛА ШАРАПІВКА	292
Пелих Антоніна Володимирівна «ПОМІЩИЦЬКЕ ГНІЗДО» – МАЄТОК ВИНОГРАДОВА НА ОХТИРЩИНІ: КРАЄЗНАВЧА РОЗВІДКА	297
Драновська Єлизавета Олегівна ВУЛИЦІ РІДНОГО МІСТА ЯК СИМВОЛ ПАМ'ЯТІ ПРО ГЕРОЇВ АТО	301
Гордієнко Дмитрій Віталійович АНТИРЕЛІГІЙНА ПРОПАГАНДА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ НА ВЕЛИКОПИСАРІВЩИНІ	306
Лєпшошкіна Олена Миколаївна «У ДОЛИНІ КРЕЙДЯНИХ ГІР» (З ІСТОРІЇ СЕЛА ГІРКИ)	310
Ребенок Вікторія Русланівна ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВЧІ ВІДОМОСТІ МІСТА ШОСТКИ.....	320
Гуцал Єлизавета Юріївна ТРАДИЦІЙНИЙ ЖІНОЧИЙ ОДЯГ СЕЛА XX СТОЛІТТЯ НА ВЕЛИКОПИСАРІВЩИНІ	324
Коваленко Юрій Олександрович САКРАЛЬНА ТОПОГРАФІЯ ГЛУХОВА РАНЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ.....	328

СЕКЦІЯ 6 ІСТОРИЧНІ ПРОЦЕСИ НА СУМЩИНІ

Артюх В'ячеслав Олексійович

СУМСЬКА «ПРОСВІТА» В 1917-1918 рр..... 338

Фісун Валерій Пилипович

ГРОШОВА СИСТЕМА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В УКРАЇНСЬКИХ
ПАРЕМІЯХ ХІХ ст. 348

Оліцький В'ячеслав Олександрович

УШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПЕТРА КАЛНИШЕВСЬКОГО НА
РОМЕНЩИНІ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ 355

Букіна Ірина Василівна

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОСНИХ ГРОМАДСЬКИХ
КОМІТЕТІВ НА ТЕРИТОРІЇ СУМЩИНИ..... 359

Онопрієнко Олена Володимирівна

ПОЛЬСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ НА СУМЩИНІ, 1944 – 1947 рр..... 366

Баглай Анатолій Володимирович

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ
НА ТРОСТЯНЕЧЧИНІ..... 370

Семешин Едуард Володимирович

УЧАСТЬ ВИКЛАДАЧІВ СУМСЬКОГО ПЕДІНСТИТУТУ В
ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЯХ 1930-х рр.
(НА ПРИКЛАДІ СПРАВИ С. І. ПАНЧЕНКО) 382

Василишина Галина Володимирівна

КОНОТОПСЬКА БИТВА В ПАМ'ЯТІ НАРОДУ 392

Рогинець Олексій Анатолійович

ДІЯЛЬНІСТЬ ОКУПАЦІЙНИХ ДОПОМІЖНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НА СУМЩИНІ У 1941–1943 рр..... 397

Надточий Анастасія Михайлівна

ПОБУТОВЕ ЖИТТЯ СЛОБОЖАН ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНОГРАФІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ У ТВОРЧОСТІ П. А. ЧУГУЄВЦЯ 400

Мурашко Катерина Олександрівна

ПОХІДНІ ГРУПИ ОУН НА СУМЩИНІ 404

практ. конф. 30 квітня. Херсон: ХДУ, 2020. С. 93–101; Сусоров В. Д. Розвиток мережі культурних закладів Херсонщини на початку 30-х років XX століття // Ціннісний вимір політичної діяльності. Тези V1(X) Всеукр. наук.-практ. конф. 26 червня. Херсон: ФОП В. С. Вишемирський, 2020. С. 104–105; Сусоров В. Д. Стан духовного розвитку трудящих Херсонщини (перша половина 30-х років XX ст.) // Ціннісний вимір політичної діяльності. Тези V1(X) всеукр. наук. практ. конф. 26 червня. Херсон: ФОП В. С. Вишемирський, 2020. С. 106–107.

Воротняк Іван Дмитрович

кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Воротняк Каріна Іванівна

студентка II курсу факультету історії, політології та міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

НАРОДОЗНАВЧІ СТУДІЇ РАЙМУНДА ФРІДРІХА КАЙНДЛЯ В ОЦІНЦІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ-СУЧАСНИКІВ

Раймунд Фрідріх Кайндль належить до тих особистостей, які викликають захоплення своїм ентузіазмом, працьовитістю, відданістю науці і здатністю керуватися принципами гуманізму. Світового визнання вчений-історик набув ще за життя. Специфіка наукового та історичного світогляду Р. Ф. Кайндля сформувалася під впливом його захоплення етнографією, інтересу до історії етносів. Його студії народної культури українців Карпат і Прикарпаття здобули високу оцінку сучасників. Дмитро Дорошенко називав його «...найзаслугованішим і найпродуктивнішим німецьким дослідником життя українського народу в Австро-Угорщині» [13, с. 270].

Батько новочасної української етнології професор Федір Вовк рекомендував розвідки Кайндля про гуцулів, поряд із новинками європейської етнографії, молодому дослідникові Володимирові Гнатюку. Пізніше той уже сам відзначав передусім серйозну джерельну базу праць Р. Ф. Кайндля і їхній вихід, у силу тодішнього статусу німецької мови, на широку міжнародну наукову аудиторію: «Важні вони тим, що подається в них фактичний матеріал із першого жерела, без ніяких видумок та фантазій, і робиться його доступним ширшим ученим кругам через німецьку світову мову» [20].

З-поміж багатьох аспектів наукової та громадсько-політичної діяльності відомого історика, етнографа та краєзнавця Р. Ф. Кайндля мало дослідженням залишається питання оцінки його наукової діяльності українськими вченими-сучасниками. Свого часу до даної теми зверталися львівський дослідник М. Мороз [14], який вперше у новітній вітчизняній

історіографії дав об'єктивну оцінку наукової діяльності та творчої спадщини вченого, чернівецькі історики О. Масан [12], який у післямові до українського видання книги *«Гуцули. Їх життя побут та звичаї»*, подає розгорнутий біографічний нарис про життя та наукову діяльність вченого, у тому числі розглядає окремі епізоди його співпраці з українським науковцями, а також М. Чучко, який висвітлив питання наукової співпраці Р. Ф. Кайндля та буковинського парафіяльного священника, етнографа-аматора О. Манастирського [21]. Однак саме співпраця Р.Ф. Кайндля з українськими науковцями в даних статтях висвітлена не повністю, тому дане питання залишається актуальним для вивчення і служить метою нашої статті.

Р. Ф. Кайндль був в особистих контактах із західноукраїнськими істориками та етнографами. Збереглися його листи до членів Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка (членом якого був і сам науковець) І. Франка та В. Гнатюка, які свідчать про приязні взаємини поміж ними. Так, у листуванні з І. Франком другої половини 1890-х рр. порушено питання підготовки на основі матеріалів адресата етнографічно-фольклорного збірника українською мовою, який планувалось видати в серії публікацій Наукового товариства імені Шевченка. З невідомих причин до цього не дійшло, але добірку матеріалів І. Франко все ж надрукував у п'ятому томі *«Етнографічного збірника»* [14, с. 198].

І. Франко та В. Гнатюк, а також інші українські історики та етнографи позитивно оцінювали внесок Р. Кайндля в українську етнографію. У рецензії на його статтю *«Етнографічні поїздки у Східні Карпати»* В. Гнатюк, високо оцінивши дослідження, заохочує автора до подальших студій, висловлює побажання, щоб частіше появлялися такі матеріали, які приносять честь автору, а чужинців ознайомлюють з побутом українського народу [14, с. 198].

В. Гнатюк вказав на важливу грань наукової діяльності Р. Кайндля. Його статті про українців, опубліковані у відомих австрійських та німецьких народознавчих журналах, призначалися головно для зарубіжних учених – з них вони черпали відомості про населення Західної України та Буковини [14, с. 198].

Листи Р. Ф. Кайндля до М. Грушевського та Ф. Вовка показують, що він постійно знайомив західноєвропейський науковий світ з працями українських вчених: М. Грушевського, І. Франка, О. Колесси, В. Гнатюка, В. Охримовича, В. Шухевича, А. Вахнянина та ін. [15, с. 341].

Необхідно зазначити, що Р. Кайндль прорецензував п'ятитомне видання *«Гуцульщина»* В. Шухевича. Він справедливо відзначив, що в багатьох питаннях В. Шухевич, наслідуючи його праці про буковинських,

галицьких і угорських гуцулів, став найкращим знавцем саме галицьких гуцулів. Цікаво, що сам В. Шухевич заявляв, що не використовував праць Р. Кайндля, бо вони в багатьох питаннях неточні і якщо його праця і містить деякі відомості, що є у Р. Кайндля, то тільки тому, що вони теж були відомі [6, с. 26]. Огляд етнографічної діяльності обох вчених свідчить, що В. Шухевич не мав рації, коли не визнавав значення праць Р. Кайндля для своєї роботи. У статті-рецензії «*Гуцули*» Р. Кайндль спочатку відзначає свої заслуги у справі вивчення Гуцульщини, а потім дає високу оцінку праці свого послідовника В. Шухевича та детально переповідає зміст основних розділів його книг. Він підкреслює, що В. Шухевич теж переконливо доводить, що гуцули – це українці, хоча в їхній культурі помітні незначні впливи – німецькі, румунські, мадярські. Далі Р. Кайндль наголошує, що в праці В. Шухевича дуже цінним є пояснення про будівництво народного житла, заняття гуцулів, відомості про народні промисли, докладний опис звичаїв і вірувань (про народження і хрещення дитини, весілля, похорони), музичних інструментів гуцулів, календарно-обрядових свят, зокрема різдвяних з великим числом коляд, танців, а також подача фольклорного матеріалу (численні казки, легенди, загадки, оповідання) та словника народних термінів. Закінчуючи аналіз праці В. Шухевича, Р. Кайндль відзначає, що його твір заслуговує на повне визнання [6, с. 26].

Своїми працями Р. Ф. Кайндль популяризував історію та етнографію Буковини серед широкого кола читачів, а в багатьох напрямках вказав нові напрями у дослідженні краю [5, с. 236]. *«Він був такою відомою постаттю у наших селах, що називано його «гуцульським німцем».* Кайндль дав безперечно основні роботи до пізнання українців і причинився до цього, що далеко в Європі присвячено їм увагу [5, с. 238].

Позитивно описували методику науково-дослідницької діяльності Р. Ф. Кайндля його українські колеги-науковці: *«Спокійно і в звичайною у него обективностию описує він замітний рух тверезости на Буковині (О. М. – О. Маковей?)»* [4. – 1896. – 3 падолиста. – с. 219]. *«Хата і прочі будинки з їх складовими частями, піч, запічок, лава, прилавок, домашня посудина, особливо дерев'яна, господарські знаряди, як віз, плуг, борона, упряж, відтак знаряди для корчування – се все переговорено як найдокладніше»* [8, с. 106].

В україномовних часописах краю публікувалися відгуки на нові наукові розвідки вченого. Зокрема про спільну працю Р. Ф. Кайндля і О. Манастирського *«Русини на Буковині»* (1889) в одному з номерів *«Буковини»* читаємо наступне: *«Се цінний додаток до рускої етнографії заслуговує на щире подяку зі сторони Русинів для авторів».*

Редактор рекомендував цю працю *«кождому русинові що знає німецький язык»* [1. – 1889. – ч. Ч. 26 (21 грудня). – с. 7]. На шпальтах цієї ж газети подибуємо цікавий факт: працю Р. Ф. Кайндля і О. Манастирського взяв до своєї бібліотечної колекції сам цісар. І далі від редакції: *«як зачуваємо працює п. Р. Ф. Кайндль над обширним ділом про Гуцулів. Виглядаємо з цікавостію сего твору талантливого автора»* [1. – 1890. – Ч. 16 (2 серпня). – с. 5].

Доволі схвально відгукнувся про *«Історію Чернівців»* Р. Кайндля відомий науковець Мирон Кордуба, який зокрема відзначив, що з історії міста це перша праця, і саме в цьому є беззаперечна заслуга автора, який опрацював велетенський масив писемних джерел. Разом з тим, вчений вказує на деякі спірні факти з історії Чернівців, проявляючи сумнів у тому, що територію Буковини можна включати до складу римської провінції Дакії. Крім того вказувалося на те, що дослідник пишучи про козацькі часи, не згадує про походи на Буковину загонів С. Наливайка і Г. Лободи (1593-1594 рр.) (як з'ясувалося згодом все ж таки Р. Ф. Кайндль мав рацію з цього приводу – *І. В. , К. В.*), не зовсім вірно інтерпретує топографію околиць міста [2. – 1909. – 6 січня].

Цікаві факти про наукову діяльність та етику Р. Ф. Кайндля знаходимо у змістовній рецензії на низку наукових праць автора М. Кордуби, який зокрема вказує, що коли в німецькій науковій літературі з'явилася необ'єктивна інформація про гуцулів таких вчених як Діфенбах, Бюхнер, Гельвальд, Р. Ф. Кайндль *«вважав своїм обов'язком запротестувати прилюдно проти него»* [11, с. 2]. Мова йде про статтю під назвою *«Правда про гуцулів»* (Die Wahrheit über die Huzulen, 1894), в якій він систематизує всю хибну інформацію про гуцулів і дає їхню об'єктивну характеристику. Як писав М. Кордуба, *«хоч чужинця діткнуло єго таке нехтованє нашого народу і прикладанє до него таких описів, які мож лише оправдати крайним незнанєм»* [11, с. 2].

Слід зазначити, що М. Кордуба дав неоднозначну оцінку науковій діяльності Р. Ф. Кайндля. У супровідному листі до однієї з рецензій на праці цього автора він писав М. Грушевському: *«Про Кайндля годі було що довше писати, бо, з одного боку, єго статті подавали з малими виїмками лиш сирий матеріал і про се годі розводитись, з другого – він жадна така знаменитість»* [16, с. 164]. Приблизно такої ж думки дотримувався і сам Грушевський та й інші українські дослідники, що вказували на не цілком вдалий добір українського матеріалу у багатьох працях Кайндля і незрілість та непереконливість деяких його висновків із питань етнокультури українців [16, с. 164].

Аналізуючи зміст статті *«Галицько-русинські різдвяні традиції»* (Galizisch-ruthenische Weinachbräuche), М. Кордуба зауважує, що автор подає неповний перелік різдвяних звичаїв, зокрема відсутня інформація про святвечірні колядування і щедрування, не вказано які звичаї є спільними для всієї української частини Галичини, а які носять локальний характер. Говорячи про статтю *«Народнозвичаєве право русинів і гуцулів»* (Die volkstümlichen Rechtsanschauungen der Ruthenen und Huzulen), рецензент зазначає, що не зовсім доречним є використання терміну *«гайдамаччина»* по відношенню до східних капатських країв (опришків – І. В., К. В.), хоча в цілому констатує, що стаття базується на глибокому знанні народних звичаїв і сумлінному дослідженні, тому вона може бути прирівняна до найкращих праць з місцевої етнографії [11, с. 3–4].

Аналізуючи статтю *«Метеорологічна магія русинів і гуцулів»* (Die Wetterzauberei bei den Ruthenen und Huzulen), відзначаючи її змістовність і наукову цінність, зауважує що доречно було б вказувати, з якої місцевості взята інформація, а також населені пункти, де вони практикуються. Позитивним за змістом є відгук на статтю про бабу Явдоху. Рецензент лише зауважив, що варто було б порівняти аналогічні звичаї, що були поширені серед багатьох племен і народів [11, с. 5–6].

В статті *«Уявлення про місце перебування душі після смерті у народних віруваннях русинів та гуцулів»* (Die Seele und ihr Aufenthaltsort nach dem Tode im Volksglauben der Ruthenen und Huzulen), автор на думку рецензента приділяє недостатньо уваги переказам про упирів (опирів), досить поширених в краї. Також він несправедливо вбачає в оповіданні про те, що в потойбічному світі пани будуть смажитися на повільному вогні, а хлопці підкладатимуть дрова – якусь селянську гордість. Швидше навпаки: за даними рецензента селяни говорили з цього приводу наступне: *«так то паничу, й на тамтім світі мусить хлоп панови служити!»* [11, с. 6].

Критично оцінив М. Кордуба спільну наукову розвідку Р. Ф. Кайндля і О. Манастирського *«Русини на Буковині»*. Зокрема він вказав на помилки фактологічного характеру, а саме, що автори пишучи про слов'янські племена сербів, поміщують їх на південно-східних схилах Карпат, хоча, як зауважує рецензент, вони жили в районі р. Лаби (Ельби). Норманську теорію автори викладали *«як ще за добрих часів»*. Етнографічна частина книги отримала загалом схвальну оцінку, але при цьому було суттєве зауваження, що автори описали становище жінки чорними фарбами. На справді ж, за словами автора рецензії це стосувалося старих часів. Далі уточнюється інформація щодо календарних свят і обрядів, а саме: свято Маланки не припадає напередодні Йордана, а перед Новим роком.

Вислови «щезби» або «ух святий при нас» – це не імена чорта, як вважав Р. Ф. Кайндль. На нашу думку варто навести оцінку, яку дав рецензент праці «*Гуцули*» (Відень, 1894): «*ціна її для етнографічної науки велика а для нас тим більша, що таких описів ми ще не мали*» [11, с. 7–9].

Праця Р. Ф. Кайндля «*Буковина у 1848 і 1849 роках*» (Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849) за висловом І. Франка, «*подає декілька важних причинків до історії Буковини, опертих по частині на архівних студіях, почасти на визисканню сучасних часописей, брошур, памфлетів та живої традиції*» [19, с. 24]. З-поміж п'яти розділів, І. Франко наголошує на важливості останнього, котрий присвячений ватажку буковинських опришків – Л. Кобилиці. Рецензент зазначає, що автор на основі автентичних свідчень спростував тезу, що повсталі селяни займалися грабунком і мародерствами, а також подає народну пісню про Кобилицю, записану ним [19, с. 25].

Перу І. Я. Франка належить рецензія на статтю Р. Ф. Кайндля «*Нові причинки до історії німців Галичини*» (Neue Beiträge zur Geschichte der Deutschen in Galizien, 1909) [18, с. 210]. На відміну від схвальних рецензій В. Гнатюка, І. Франко досить критично оцінив публікацію науковця, вказуючи на серйозні фактологічні помилки, що стосувалося антропонімікону німецького і українського населення Галичини, а також походження вертепу, який за твердженням Кайндля походив з Німеччини. На справді ж, як писав про це свого часу І. Я. Франко польські «*яселка*», перша згадка про які датується XIV ст., походять не з Німеччини, а з Італії. Далі рецензент подає аналіз антропонімів Галичини, зазначаючи при цьому, що не дивлячись на наявність німецьких прізвищ серед жителів с. Нагуєвичі, їх носії з діда-прадіда були українцями, хоча сам І. Франко не відкидав можливості німецьких коренів згаданих селян [18, с. 210].

Різкій, критиці піддав І. Франко монографію теоретичного характеру Р. Ф. Кайндля «*Народознавство, його значення, його цілі і методи, з особливим акцентом на його зв'язок з історичними науками*» (Die Volkskunde, ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode, mit besonderer Berücksichtigung ihres Verhältnisses zu den historischen Wissenschaften, 1903). Автор констатує наявність в книзі неясності в основних поняттях, безсистемність викладу, багато балачок про потребу і важливість фольклору, відсутність власного розуміння предмету, яке замінюється цілим набором цитат, часто підібраних недоречно. Цю обставину науковець намагався компенсувати відсилаючи читачів до праць інших дослідників та загалом бібліографією, хоча «*й тут видно скрізь пильного збирача, аматора, але ніде не видно справжнього вченого, що панує над своїм предметом*». Завершив свою рецензію І. Я. Франко наступними

словами: *«проф. Кайндль – гарний збирач і в певних спеціальних обсягах добрий етнолог; його досліді над матеріальною культурою Гуцульщини запевняють йому (обік його історичних праць) видне місце в науці. Але він не теоретик і не фольклорист і для того було помилково з його боку брати ся до оброблення теми невідповідної для нього. Націнніше в його книжці, се богата, хоч не повна і не зовсім систематично дібрана бібліографія, а особливо пильна увага, яку звернув автор на славянські етнологічні та фольклорні праці, звичайно ігноровані німецькими вченими»* [17, с. 33–34].

Досить високо цінував праці Р. Кайдля відомий український етнограф В. Гнатюк, який в більшості випадків і рецензував публікації вченого: *«на його праці може кожний покликувати ся сміло, будучи певним, що не найде в них нічого тенденційного, ані фалшивого, що на жаль у других учених не українсько-руської народности часто лучало ся в їх наукових дослідях над українсько-руським народом. Др. Кайндль звертає надто при своїх дослідях увагу навіть на дрібні річи, котрі не оден поминув би мовчанкою, уважаючи їх зайвими»* [10, с. 30]. Однак не варто думати, що В. Гнатюк бачив у працях Р. Кайдля тільки позитивні моменти. Зокрема рецензуючи його статтю *«Скотарство і тваринницька магія у Східних Карпатах»* (Viehzucht und Viehzauber in den Ostkarpaten) він вказує на неарґументованість висловлювання автора про румунський вплив на гуцулів, цілком слушно зауважуючи, що для цього потрібно представити більше доказів, аніж декілька фрагментів слів, з-поміж яких деякі можна було б і записати в запитальнику, наводячи як приклад слово *«ватра»*, що є і у сербській мові [10, с. 31].

Про статтю *«Гуцули»*, вміщену у колективній монографії *«Австро-Угорська імперія у слові і картинках»* (Die Huzulen // Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina, 1899) В. Гнатюк пише досить стримано, зазначаючи, що вона на приносить нічого нового, написана в популярній формі, з однією метою – дати широкому колу читачів загальне уявлення про гуцулів і становить своєрідне резюме попередніх праць автора. Зовсім іншою є оцінка рецензентом статті, присвяченої магичним віруванням гуцулів (Zauber Glaube bei den Huzulen, 1899), які він вважає важливим джерелом для маолодослідженої частини фольклору, *«без якого обійти ся або його поминути нікому не буде можна, хто схоче на тім поли працювати»* [7, с. 39].

Рецензуючи працю *«Етнографічні мандрівки у східні Карпати. Причинки до вивчення житлового будівництва в Австрії»*. (Etnographische Streifzüge in den Ostkarpathen. Beiträge zur Hausbauforschung in Österreich,

1898), автор зазначає, що Р. Ф. Кайндль подає порівняльну характеристику одягу і народної архітектури гуцулів з-над Прута і Черемоша. Вивчаючи побут жителів Закарпаття, дослідник констатував низький рівень соціального розвитку [7, с. 39]. Завершуючи бібліографічний огляд праць Кайндля, рецензент висловив сподівання, що «автор буде й далі вести свої студії над нашим фльклором, які приносять честь йому, а з нами познайомлюють Захід» [7, с. 40].

Аналізуючи зміст статті «Гуцули», опублікованої в «Австро-угорському огляді» (1897), В. Гнатюк вказує, що вона носить більше інформаційний, ніж власне науковий характер і розрахована на іноземців. Рецензент критикує Кайндля в його намаганнях визначити етнографічні межі гуцулів. Він зазначав, що авторові варто було б звернутися до наукового доробку Я. Головацького, а відтак доповнити і розширити інформацію свого попередника [9, с. 46].

Говорячи про вивчення Р. Кайндлем способу життя гуцулів, рецензент відзначає широту охоплених аспектів матеріальної та духовної культури гуцулів, зазначаючи при цьому, що авторові варто було б звернути увагу на гуцульські замовляння [9, с. 46].

У 1896 р. за підтримки антропологічного товариства у Відні Р. Ф. Кайндль досліджував гуцулів в долині Прута, результати якого були опубліковані в наступному році («*Bei den Huzulen im Pruththal. Ein Beitrag zur Hausforschung in Oesterreich*», 1897). В. Гнатюк наголошує на тому, що численні фотографії і малюнки зроблені Кайндлем, значно полегшують перегляд і сприйняття тексту [9, с. 47].

Досить високо оцінив В. Гнатюк три статті дослідника, що поєднуються між собою тематично, в яких мова йде про мисливство гуцулів («*Die Jagd bei den Huzulen*», 1897; «*Das Wild und der Wildglaube der huzulischen Jäger*», 1898; «*Jagdaberglauben und Jagdgeheimnisse bei den Huzulen*», 1898). У цих публікаціях автор описав ловецьке приладдя гуцулів, вірування і оповідання гуцулів про диких тварин і птахів, гуцульські стрілецькі забобони [9, с. 47–48].

Далі рецензент цілком позитивно оцінює статті, які Р. Ф. Кайндль присвятив рибальським заняттям гуцулів, побуту гірських жителів Закарпаття, демонологічним віруванням жителів буковинського підгір'я [9, с. 48–50]. Насамкінець В. Гнатюк робить дослідникові зауваження, на які радить звернути увагу. Перше: він не робить принципової різниці між звуками е- и, та и – і. При передачі руських (українських слів) дослідник вживає польський правопис, при тому, що чеський правопис більш відповідний. Друге: Кайндль послуговувався польськими топонімами,

пишучи про Гуцульщину, що не могло повністю відтворювати наявну інформацію [9, с. 51.]

Позитивно відгукнувся В. Гнатюк про статтю *«Дім і двір у гуцулів. Причинки до дослідження житла в Австрії»* (Haus und Hof bei den Huzulen. Ein Beitrag zur Hausforschung in Osterreich), зазначивши, що вона написана бездоганно і їй не можна зробити жодного закиду [10, с. 31], більше того, він наголошує на тому, що в праці описані всі знаряддя і хатнє начиння, яке тільки можна зустріти в гуцулів. Описи супроводжуються докладними малюнками, що надзвичайно збільшує вартість самих описів [10, с. 34].

Не менш схвально відгукнувся рецензент про статтю, присвячену житлобудівництву руснаків *«Будинок і двір у руснаків»* (Haus und Hof bei den Rusnaken, 1896). Акцентуючи увагу на тому, що дослідник пояснює походження терміну *«руснак»*, що на його думку було досить важливим для вітчизняної етнографічної науки. Далі вже сам В. Гнатюк виклав свою теорію щодо походження даного терміну [10, с. 34–35]. Доволі детально рецензент зупинився на такому питанні, як вживання Р. Ф. Кайндлем терміну *«русини»* (ruthenen). В процесі етнографічного вивчення культури та побуту гуцулів і подолянами (мова йде про жителів рівнинної частини Буковини – *І. В., К. В.*) дослідникові не сподобалася назва *«подоляни»*, тому він вирішив вжити термін *«ruthene»*. Таким чином назва набрала подвійного значення: 1) українця-русина; 2) подолянина. Однак згодом сам Р. Ф. Кайндль переконався, що таке використання термінології може носити певні труднощі [10, с. 35]. В одному з листів до членів Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка він писав з цього приводу: *«там, де я кладу Ruthene побіч Huzule, розумію через се Русинів в тіснійшій значіню – Руснак, себто мешканця долини, коли навпаки Huzule мешканця гір. В першій значіню Ruthene – загально русинів, так само мешканців гір як і долин»* [11, с. 2].

Позитивно оцінюючи етнографічні праці Р. Кайндля, В. Гнатюк звернув увагу на неправильне вживання в них етнічної та історичної назви українців Буковини і Галичини. Мешканців прикарпатських місцевостей Р. Кайндль називає *«підгір'янами»* на відміну від горян – гуцулів, бойків та лемків. В усіх працях про українців західного регіону, включаючи й Буковину, Р. Кайндль протиставляє вживанню етноніма *«українці»* або навіть *«Русь-Україна»*, терміна, якого дедалі частіше в 1890-х років уживано, зокрема, у виданнях Наукового товариства імені Шевченка. Українці, на його думку, – це тільки мешканці Наддніпрянщини. Галицьке й буковинське населення він називає офіційним австрійським терміном *«русини»* (die Ruthenen). Р. Кайндль визнавав існування в карпатському регіоні трьох етнографічних

груп гуцулів, бойків, лемків. Для окреслення мешканців низинних околиць Галичини вживає термін «*русини*» (die Ruthenen). Під цю назву він підводить Покуття, Поділля. Така непослідовність і дала підставу В. Гнатюкові твердити, що Р. Кайндль не може дати собі ради з назвами населення Західної України [14, с. 200].

Варто зазначити, що рецензії на твори Р.Ф. Кайндля публікувалися також в Росії, зокрема в часописі «*Живая старина*», що видавався В.І. Ламанським. Рецензент, який підписався криптонімом Г. И. (Г. І. Купчанко?), стисло охарактеризував зміст статті «*У гуцулів прутської долини. Причинки до дослідження житла в Австрії*» (Bei den Huzulen im Pruththal. Ein beitrug zur Hausforschung in Österreich, 1897). Як зазначалося в рецензії, опис зовнішнього і внутрішнього облаштування гуцульської оселі, як і господарських будівель, відзначається великою ґрунтовністю. Автор не обмежився простою схематизацією тих чи інших прийомів гуцульського житлобудівництва, але й вказав конкретні умови, реальну обстановку, в якій здійснюється будівництво. Дослідник активно послуговувався порівняльним методом, співставляючи особливості зовнішнього і внутрішнього облаштування прутських гуцулів з аналогічними будівлями східних гуцулів. В результаті дослідник дійшов висновку, що екстер'єр та інтер'єр житла всіх гуцулів приблизно однаковий [3, с. 276].

Загалом підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що до наукових праць Р. Ф. Кайндля постійно існував інтерес його українських колег. Вони ретельно ознайомлювалися з статтями та монографіями вченого, про що свідчать газетні публікації та багаточисельні ґрунтовні рецензії, вміщені переважно на сторінках авторитетного фахового видання «*Записки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка*», та й прізвища рецензентів були відомі в середовищі української гуманітарної еліти західноукраїнського регіону. Більшість рецензій на праці як і власне саму науково-збирацьку роботу вченого носила позитивний характер за винятком лише рецензії на книгу, в якій Р. Ф. Кайндль на теоретичному рівні намагався викласти своє бачення та окреслити перспективи розвитку фольклористики та етнографії.

Список використаних джерел та літератури

1. Буковина. 1889–1890.
2. Додаток до числа 6-го «Буковини». 1909.
3. Живая старина. Периодическое издание Отделения Этнографии Императорского Русского Географического Общества. Спб, 1899. Вып. I.
4. Неділя. Ілюстрований додаток «Буковини». 1896. 3 падолиста.
5. Р. Ф. Кайндль [некролог] // Записки НТШ. Т. СLI. Львів, 1931. С. 235–240.
6. Арсенич П. Збірка Володимира Шухевича «Гуцульщина» в оцінці українських та зарубіжних вчених // Народна творчість та етнографія. 2004. № 6. С. 23–27.

7. В. Г. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1901. Т. XLI. С. 38–40.
8. Вол Е. Німець-приятель // Календар «Рускої Бесіди» на рік 1902. Чернівці, 1901. С. 105–107.
9. Гнатюк В. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1898. Т. XXVI. С. 45–51.
10. Гнатюк В. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1898. Т. XXI. С. 29–37.
11. Кордуба М. Розвідки Дра Раймунда Фридриха Кайндля з етнографії рускої // Записки НТШ. Львів, 1896. Т. XI. С. 1–10.
12. Масан О. Приятель українського народу (Р. Ф. Кайндль та його «Гуцули») // Кайндль Р. Ф. Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази. Чернівці: Молодий буковинець, 2003. С. 159–197.
13. Масіян Н.Б. Історик, етнограф, археолог і педагог Раймунд Фрідріх Кайндль (за документами Державного архіву Чернівецької області) // Архіви України. 2016. № 5–6. С. 270–278.
14. Мороз М. Етнографічна діяльність Раймунда Кайндля // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. ССХХІІІ. Праці Секції етнографії та фольклористики. Львів, 1992. С. 197–205.
15. Наулко В. Листи Раймунда Фрідріха Кайндля до Михайла Грушевського і Федора Вовка // Р. Ф. Кайндль. Вікно в європейську науку. Матеріали ІІ міжнародного наукового семінару «Кайндлівські читання». Чернівці, 28–29 травня 2005 р. Чернівці: Прут, 2005. С. 340–347.
16. Піх О. До джерел науково-бібліографічної діяльності Мирона Кордуби // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Вип. 2. Львів, 2007. С. 158–171.
17. Франко І. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1904. Т. LX. С. 33–34.
18. Франко І. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1910. Т. XCV. С. 209–215.
19. Франко І. Я. Бібліографія // Записки НТШ. Львів, 1902. Т. XLVIII. С. 24–25.
20. Чеховський І. Казковий світ «Таємничого маленького народу вершників-гуцулів» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=441>.
21. Чучко М. Історико-етнографічна праця Р. Ф. Кайндля та О. Манастирського про буковинських українців // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. Чернівці: Прут, 2004. Т. 2 (18). С. 103–112.

Бондар Ірина Олександрівна

*кандидат філософських наук, доцент, науковий співробітник,
Комунальний заклад Сумської обласної ради
Сумський обласний краєзнавчий музей (м. Суми)*

ТРАДИЦІЇ ІКОНОПISУ СУМЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Від давнини до сьогодення Церква на Сумщині була центром культурного життя, визначною пам'яткою старовини і скарбницею творів мистецтва, зберігала таємниці минулих століть, естетично й етично організовувала духовний світ людини. Церковне мистецтво невіддільне від ікони, що має власну онтологічну, гносеологічну, психологічну та історичну сутність. За допомогою образу і символізму іконопису виражається спосіб пізнання людиною світу, оскільки вона є видимим зображенням неви-